

OPĆA GEOGRAFIJA

AMBERGER, E., Die Signaturenfrage in der thematischen Kartographie, Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, B: 105, H. 3, S. 202—242, Wien 1963.

Pisac je poznati stručnjak u izradi karata. U ovom prilogu daje na vrlo umješan način veoma korisne podatke o znakovima i njihovoj kombinaciji pri izradi tematskih karata. Kritički prikaz je rezultat dužeg studija i prakse, te je popraćen navođenjem brojnih izvora, osobito iz njemačke literature.

Tekstovni dio prate 24 tabele u crno bijelom, na kojima su predloženi različiti znakovi. U prilogu je tabla na kojoj su demonstrirane moguće dvobojne i trobojne kombinacije.

Nakon općih izlaganja o prednostima tematskih karata, autor ukazuje na bit i prednosti četiri različita načina grafičkog izražavanja: prema položaju odnosno topografski, pomoću dijagrama, slikovno, statistički i slikovni. Za svaki od ovih načina izložene su specifičnosti i prednosti, a to je vizuelno demonstrirano na istom primjeru.

Nakon toga autor je u 12 grupa izložio grafičke forme koje stoje na raspolaganju za tematsko kvalitativno i kvantitativno izražavanje: pomoću slika, geometrijskih oblika, slova i brojeva, dijagrama, podcrtavanja, linija, debljine linija, izolinija, smjerova gibanja, površina, g'avnih znakova i slike te posebnih znakova. Posebno su demonstrirane različite vrste rastera i moguće kombinacije boja. Svaki od ovih

grafičkih načina izražavanja je vizuelno demonstriran i objašnjen.

Ova izlaganja i demonstracije je od najveće važnosti, te je potrebno da ih poznaje svaki geograf a naročito da budu poznati i korišćeni u geografskim zavodima i u nastavi. Autor se potrudio da prikupi i na veoma uspješni način izloži opsežnu materiju, te nam je time učinio veliku uslugu.

J. Roglić

BLÜTHGEN J., Allgemeine Klimatographie, XI+550 str. sa 149 slika, 73 tabele i 3 karte, W. de Gruyter & Co. Berlin 1964.

»Opća geografija klime« je drugi svezak niza od 10 svezaka iz područja geografije, drugi svezak iz već poznate serije Lehrbuch der Allgemeinen Geographie. Ne treba pročitati svaku stranicu da bi se došlo do zaključka da je ovo sigurno, bez ikakvog pretjerivanja, najbolji udžbenik klimatologije koji se pojavio poslije rata. Posebno zadovoljstvo čini činjenica da je autor geograf (profesor na sveučilištu u Münsteru) i da je sav materijal prikazan iz geografske perspektive, ukratko ovo je dosada svakako najbolja geografska interpretacija klimatologije.

Sav je materijal razdijeljen u 9 poglavlja (plus vrlo opsežna literatura i registar) pri čemu autor vrlo jasno postavlja granicu između pomoćnog materijala i materije koja služi neposredno za interpretaciju geografije klime; to se dosta dobro opaža i iz samih naslova pojedinih poglavlja. Više od polovica knjige je zapravo priprema za

vrlo studiosan prikaz glavnih problema — klimatskih tipova i klasifikacije klime.

U prvom, uvodnom poglavlju određuje se položaj klimatologije u općem sistemu geografije, odnosno opisuje se radna metodologija ove nauke. Kao što je čest slučaj u mnogim naukama, još uvijek ne postoji jedinstvena, opće prihvaćena definicija objekta i opsega klimatologije. S geografskog stanovišta opaža se jasna diferencijacija na opću geografiju klime i na regionalnu geografiju klime. Poslije pregleda historijskog razvoja klimatologije iznosi se problem divergiranja pojedinih grana u novije doba (npr., »Wetterlagenkunde«), odnosno tendencija jačanja praktičnih grana klimatologije. Kod prikaza meteoroloških instrumenata posebna je pažnja posvećena smještaju instrumenata i reprezentativnosti podataka u jednom ekspanzivnom, dinamičnom velegradu. Kod analize meteoroloških podataka najvažniji je zadatak upoznavanje tempa izgradnje građevinskih objekata u okolini stanice da se ne bi izvodili izvjesni krivi zaključci o velikim klimatskim promjenama.

U drugom poglavlju prikazana je problematika »analitičke geografije klime«, kao što su, npr., sastav i građa atmosfere, zračenje, insolacija, bilanca zračenja (za geografije je ovaj dio možda i previše detaljan i opširan), zatim temperatura. Jasno je ilustriran utjecaj raspodjele kopna i mora, odnosno zračnih masa, na dnevni i godišnji hod temperature. Kao i u svim drugim slučajevima korišteni su najnoviji rezultati istraživanja pa je kod geografske raspodjele temperature na Zemlji prvi puta prikazana raspodjela temperature i na Antarktici. Dalje, tu su prikazani transparentnost atmosfere, vlaga zraka i isparavanje, kondenzacija (magla, naoblaka, padalina), tlak zraka i vjetrovi, atmosferski elektricitet.

Treće poglavlje je »Sinoptička geografija klime«; tu su opisani uzroci postanka i geografska raspodjela frontalnih ploha, depresija i anticiklona, postanak i raspodjela zračnih masa s težištem na opisu tipova vremena u Evropi.

U četvrtom poglavlju detaljno je prikazana opća cirkulacija atmosfere, i to opća shema cirkulacije na temelju najnovijih istraživanja, zatim atmos-

ferska cirkulacija u ekvatorijalnom pojasu, pasati, monsun, glavni zapadni vjetrovi i cirkulacija u polarnim krajevima.

Opći klimatski tipovi prikazani su u petom poglavlju. Težište je na prikazu fizčke osnove maritimnosti i kontinentalnosti te bitnih karakteristika dnevnog i godišnjeg hoda temperature, padalina, naoblake itd. pod utjecajem maritimnosti i kontinentalnosti. Detaljno su prikazane egzaktno metode određivanja humidnosti i aridnosti o čemu se posljednjih godina dosta piše u literaturi. U istom poglavlju opisan je i utjecaj reljefa na klimatske elemente, te klima prizemnog sloja zraka s brojnim primjerima iz prakse o utjecaju mraza na gajenje nekih kultura. Posebna je pažnja posvećena istraživanju klime velikih gradova, čiji se utjecaj u mnogim slučajevima ne može zanemariti, te reagiranje ljudskog organizma na ekstremne vrijednosti nekih klimatskih elemenata.

Šesto je poglavlje posvećeno prikazu klimatskih promjena, kako promjena nižeg reda, recentnih fluktuacija, tako i promjena višeg reda koje su dovodele do pojave glacijacija odnosno klimatskih promjena u toku jedne glacijacije.

Sedmo poglavlje bavi se klasifikacijom klime, premisama na kojima se ona osniva i golemim teškoćama na koje se nailazi prilikom pokušaja klasifikacije klime; teškoća je u tome što se veličine i granice moraju kvantitativno odrediti, a svaka metoda, ili svaki kriterij, dovodi do različitog rezultata. Autor sve klasifikacije klime dijeli u dvije skupine: genetske (Hettner, Flohn itd.) i efektivne (Küppen, Penck, de Martonne, Thornthwaite, Troll, Trewartha, Wissmann itd.) klasifikacije.

U osmom poglavlju prikazan je utjecaj čovjeka na klimu, koji je, kad se historijski gleda, mnogo veći nego što bi se u prvi mah i pomislilo. Upravo je ovo praktički najvažniji dio klimatologije, jer pokazuje kako se čovjek (aktivno i pasivno) bori ili se bori protiv magle, mraza, snježnih nanosa, pokretnog pijeska itd.

Posljednje, deveto poglavlje bavi se problemom aklimatizacije jer su za posljednja stoljeća karakteristične goleme seobe, napose eksplozivno širenje bijelca koji su obično dolazili u kraje-

ve s bitno drukčijom klimom nego što je bila u domovini. Uz to dolaze sve češća putovanja i povremeni odlazak na rad u strane zemlje.

U desetom poglavlju data je vrlo opsežna literatura.

Usprkos najboljoj kvaliteti ovog udžbenika kao cjeline čini se da je autor na jednom mjestu ipak učinio jednu manju grešku. Na 439 str. (7 red odozgo) stoji: »So haben vor allem die Untersuchungen des Zerfalls von C^{14} -Kohlenstoff und die des Anteils von O^{18} -Sauerstoff eine absolute Zeitskala der Temperaturschwankungen wenigstens des Pleistozäns ermöglicht...« Određivanje starosti pomoću radioaktivnog ugljika u daleko najvećem broju slučajeva ne prelazi 30.000 god.; samo u izuzetnim slučajevima dobiveni su izvjesni (nepouzđani) rezultati za razdoblje čak i do 100.000 god. prije sadašnjosti, tj. »najstarija mjerenja« obuhvaćaju samo Würm i dio Riss/Würm interglacijala (a ne cijeli pleistocen). Promjene temperature u starijem (najvećem) dijelu pleistocena vremenski su (vrlo nesigurno) određene ne metodom radioaktivnog ugljika (kako navodi autor knjige, jer to tehnički danas nije moguće, a niti će ikada biti), nego pomoću ekstrapolacije na temelju nekih nesigurnih, neprovjerenih pretpostavki (npr., brzina sedimentiranja dubokomorskog mulja), zatim upoređivanjem krivulje paleotemperature sa krivuljom zračenja da bi se otkrila eventualna sličnost, i konačno (nesigurnim) određivanjem starosti starijih klimatskih promjena pomoću radioaktivnog protaktinija, torija i nekih drugih radioaktivnih elemenata (ali nikako ne pomoću ugljika!). Sama količina izotopa O^{18} (u odnosu na količinu izotopa O^{16}) eventualno pokazuje samo veličinu temperature promjene, ali ni u kom slučaju se iz toga ne može izvesti zaključak o starosti te promjene.

T. Šegota

KLEIJIN H., VERMUELEN, P.: Velika slikovnica divljih biljaka (Grosses Fotobuch der Wildpflanzen). München, 1964. g.

Ovo monumentalno djelo je u originalu izašlo na holandskom »De Schoon-

heid von de wilde Plant«, te je prevedeno na njemački, francuski i engleski.

Osnovna je namjena djela upoznati se sa prirodnim biljem Evrope. Neš kontinent Evropa je razmjerno malen u poređbi s drugim, ali vrlo raznolik. Vrlo su velike razlike biljnog svijeta između evropskog sjevera i juga, odnosno zapada i istoka. Ova raznolikost rezultira kao posljedica uticaja vanjskih faktora na biljni svijet. Odlučujuć je faktor klima.

Autori su brižno izabrali 183 višu biljnu vrstu i predočili ih na 190 slika u bojama.

Izabrane biljne vrste su podijelili, odnosno grupirali u sljedeće ekološke skupine (prema staništu):

1. Močvarne biljne vrste, 2. Biljne vrste svježih travnjaka, 3. Korovi, 4. Listopadno drveće, 5. Biljke koje obrašćuju padine, klizišta i rubove puteva, 6. Biljni svijet brdskog pojasa i crnogoričnih šuma, 7. Kulturne biljne vrste, 8. Alpski florni elementi, 9. Borealne biljne vrste, 10. Mediteranski florni elementi.

Kod svake biljne vrste navedeno je obilje podataka kao npr.: 1. Detaljan morfološki opis, 2. Ekološki zahtjevi, 3. Upotreba itd.

Naročito su dobro obradjeni ekološki zahtjevi iznesenih biljaka obzirom na tlo, reljef, klimu itd.

Tabele u bojama ne pokazuju pojedine biljne vrste usamljeno tj. ne samo izvjesnu biljnu vrstu, nego su opisive ne biljke prikazane u naravnim bojama na staništu.

U ovoj slikovnici je prikazan tj. može se reći većinom biljni šumski svijet i to ne samo drveće i grmlje, nego i cijeli niz zeljanika vezanih za šumske zajednice ili degradirane tvorevine šumskih cenoza.

Djelo je namijenjeno prvenstveno upoznavanju biljnog svijeta, a praktično što ono sadrži, to su pretežno šumske biljne vrste.

J. Kovačević

JUGOSLAVIJA

DINARIDES, Bulletin de la Société géologique de France. 7e Série, mai 1960. Tome II. Paris No 4. 1961., str. 363—526.

Kompletan sadržaj poznate francuske revije posvećen je geološkoj problematici Dinarida. Izloženo je 13 radova na 163 stranice sa 9 karata, 19 profila, 18 skica, 5 slika i 1 tabelom. Šest od njih se odnosi na Jugoslavenski prostor, jedan je uvodna riječ, a preostalih osam obrađuju teritorij Grčke. Materijal za ovu svesku, prema propozicijama revije, diskutiran je i prihvaćen na redovitoj sjednici geološkog društva Francuske 30. 5 1960. g. u Parizu. Od Jugoslavena, pomenutoj sjednici, prisustvovali su dr Branislav Milovanović, prof. Univerziteta u Beogradu i B. Čirić ispred Zavoda za geološka istraživanja Srbije.

S grčke strane učestvovali su: J. Papanastasiou s referatom: La géologie de la région montagneuse du Parnasse—Kiona—Oeta i J. Bornovas: Observations nouvelles sur la géologie des zones préapulienne et ionienne (Grèce occidentale). Radovi sveučilišnog profesora Mitzopoulosa, inače osnivača geološke revije u Grčkoj (Annales géologiques des Pays helléniques) bili su dragocjeni ostalim istraživačima. Korisno su poslužili i rezultati istraživanja podzemlja u okviru geološkog instituta pod vodstvom Zachosa, koji je 1954. g. objavio prvu geološku kartu Grčke 1:500 000, a kasnije redovito nastavio s izdavanjem pojedinih listova u mjerilu 1:50.000.

Pored jugoslavenskih autora (B. Milovanović, Stratigraphie du Sénonien dans les Dinarides yougoslaves d'après les Rudistes; B. Čirić i S. Karamata, L'évolution du magmatisme dans le géosynclinal dinarique au Mésozoïque et au Cénozoïque i B. Čirić, Sur un magmatisme jeune dans les Dinarides externes de Yougoslavie) o našim krajevima pisali su: J. Aubouine et M. Neumann, Sur la géologie de l'Istrie méridionale. Comparaison avec les régions dinariques et helléniques correspondantes; M. Rollet, Remarques préliminaires sur quelques formations du Sud de la Skopska Crna Gora (Macédoine yougoslave) i J. Aubouine, Essai sur l'ensemble italo-dinarique et ses rapports avec l'arc alpine.

Uvaženi francuski geolozi: J. Aubouin i J. H. Brunn napisali su uvodnu riječ (3 stranice). Posljednji je objavio rad: Le zones helléniques internes et leur extension. Réflexions sur l'orogénèse alpine.

U ovoj svesci još su participirali: J. Dercourt, Esquisse géologique du Nord du Péloponèse; P. Celet, Observations sur la tectonique de la région côtière méridionale des massifs du Parnasse—Kiona; J. Mercier, Zone pélagonienne et zone du Vardar en Macédoine grecque i M. Neumann, Sur la présence du genre Preverina (Foraminifère) dans l'Oligocène de Grèce.

Interesantan je i zajednički rad 11 geologa (J. Aubouin, J. H. Brunn, P. Celet, J. Dercourt, I. Godfriaux, J. Mercier et M. Lys, P. Marie, M. Neumann, J. Sigal, J. Sorny): Le Crétacé supérieure en Grèce.

Prostorni pojam Dinarida u detaljima još ni danas nije sasvim određen. Činjenica je da se od Julijskih Alpa planine nastavljaju duž Jadranskog i Jonskog primorja, pa preko Peloponeza i otočnih skupina Egejskog mora do obala Male Azije na dužini 1.500 km. Maksimalna širina spomenutog gorja varira i do 600 km (Krf—nizina u Bugarskoj). Međutim, istočne ili zapadne Alpe rijetko gdje prelaze širinu od 150 km. Dinaridi su veoma prostrane i prilično kompleksne planine u kojima se jasno izdvajaju stariji unutrašnji dijelovi nasuprot mladim i daleko izrazitijim vanjskim redovito obalskim stmcima. Najnovija istraživanja npr. otočne planine Panonske zavale i horstove peripanonskog ruba uključuju u unutrašnje Dinaride.

Uz novije radove i rezultate istraživanja naših geologa, prikazana revija, korisno će poslužiti stručnjacima i nastavnicima da kompletiraju i osveže stečena znanja o Dinarskim planinama.

J. Riđanović

FILIPOVIĆ M., Die serbokroatischen Mohamedaner. Tribus, No 9, str. 55—60, Stuttgart 1960.

Autor iznosi kratak prikaz muslimanskog stanovništva srpskohrvatskog jezika Na osnovu popisa od 1953. godine pomenuto stanovništvo imalo je oko

1,100.000 duša. Od toga 950.000 je u SR Bosni i Hercegovini, a ostalo je u SR Srbiji (poglavito u Sandžaku), SR Hrvatskoj, SR Crnoj Gori itd.

Važna izlaganja u radu M. Filipovića posvećena su prikazu raširenosti pomenutog stanovništva po oblastima, zatim izlaganjima o njihovom etničkom i migracionom poreklu. Muslimani srpsko-hrvatskog jezika u nijednoj oblasti ne žive kao jedino stanovništvo redovno su izmešani sa hrišćanskim Srbima ili Hrvatima i njihovo poreklo je složeno. Jedan deo potiče od predstavnika neslovenskih naroda: Turaka, Arabljana, Kurda itd. Ali najveći njihov deo potiče od domaćih hrišćana Slovena koji su prešli u islam. Primećuje se šarenilo i u pogledu migracija: u Bosni, Hercegovini i Sandžaku ima doseljenika muslimana iz Dalmacije, Boke, Like, Slavonije, Mađarske, Srbije.

Sledeći deo rada sadrži prikaz orijentalnih uticaja u životu naših muslimana, zatim se govori o njihovoj nošnji, kućnom životu, običajima i narodnoj poeziji. Na kraju sledeju izlaganja o brzom i važnim promenama u životu muslimana koje se vrše posle drugog svetskog rata. U celini rad M. Filipovića, pisan koncizno i dokumentarno, predstavlja zanimljiv prilog poznavanju naših muslimana i polozište je za dalji rad

J. F. Trifunovski

FORETIĆ VINKO: Pomorski teoretičar 16. stoljeća Vicko Paletina iz Korčule. »Naše more« jubilarni broj 1954—1964, Dubrovnik, 1964, str. 71—73.

Pisac je dosta prostora posvetio Paletinovu prevodu knjige Petra de Medine »L'arte de navegar« sa španjolskog na talijanski jezik. U koliko mu je poznato, veli, daje o Paletinu pisao A. Barcotich u »Archivio storico per la Dalmazia« g. 1936, ali pošto je taj časopis vrlo rijedak, Foretić »smatra potrebnim iznijeti na vidjelo ovog puta našeg pomorca«. Prema F. o Paletinu su još pisali na talijanskom jeziku samo Mariano d'Ayla u djelu »Sull'arte militare in Italia« g. 1881. i Ignazio Savi u »Memorie antiche e moderne di Vicenza« g. 1818, te kod nas Fabianich u »Storia dei fratri minori dal primordi fino ai giorni nostri« g. 1864, ali Paletinom da se kod nas bavio i o. Antonin Zani-

nović. Prema Fabienichu ili Barcotichu, F. spominje Paletinov globus, koji je čuvao u Vicenzi, ali je iščezao, te dva velika globusa kod franjevacu u Korčuli, za koje se pretpostavlja da su Paletinova.

Međutim, kod nas Paletina spominje nedavno u svom radu na pr. dr Oliver Fijo, a ja u dva maha: u »Glasniku Srpskog geografskog društva« g. 1949. (Vinko Paletina iz Korčule kartograf XVI veka) i u »Slobodnoj Dalmaciji« (br. 2729 od 17. XI 1953). Od Talijana pak, koji su pisali o našem Paletinu, najinteresantiji je članak Rodolfa Galio u »Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei« (odjel za moralne, historijske i filološke nauke, br. 5—6, 1947.), a prema tome je i referat Leopoldine Luzio u »Bollettino della Societa geografica italiana« (1949, str. 44—45). Galio je identificirao P. Vicentiusa Corzulensisa, kojega spominje Ortelius u svom »Catalogus auctorum«, kao Paletina i objavio iz dokumenata u »Archivio di Stato« u Veneciji, da je Paletin podnio duždu molbu za štampanje karte Spanije i dobio dozvolu. Na povratku iz Zapadne Indije Paletin je pokazivao svoju kartu Spanije prelatima na Tridentinskom koncilu. U mletačkom muzeju Correr sačuvala se pod br. 491 u katalogu geografska karta, za koju Galio pretpostavlja da je autor Korčulanin Paletin. Osim toga, prema dekretu Vijeća Desetorice u Veneciji od 5. srpnja 1564, Paletin je trebao štampati »De jure belli adversus infedele Occidentalis Indiae«, a 28. lipnja 1566. dobio je dozvolu da štampa još neki svoj rad.

Steta što je Foretićev članak manjkav, a tuži se da o Paletinu »nema spomena ni u našim starim biografskim rječnicima ni u enciklopedijama«, pa bi bilo poželjno da on više truda posveti našem putniku, kartografu i pomorcu (koji je predavao naučnicima u Vicenzi).

A. Jutronić

HORVATić, S.: Biljno-geografski položaj i raščlanjenje našeg Primorja u svjetlu suvremenih fitocenoloških istraživanja. Acta botanica croatica XXII, pp. 27—74, Zagreb, 1964.

Autor je s. prof. Horvatom već na II. kongresu biologa Jugoslavije iznesao

teoriju o jedinstvenom pojasu bivšeg našeg submediteranskog s klimazonalnom zajednicom šume Orneto—*Quercetum ilicis* i submediteranskim područjem sa klimazonalnim šumama *Carpinetum orientalis croaticum* i *Seslerio—Ostryetum*. U submediteranskim šumama cijeli je niz mediteranskih florinih elemenata, kao na pr. *Asparagus acutifolius*, *Ruscus aculeatus* i dr., a i obratno, kao na pr. *Coronilla emeroides*, *Fraxinus ornus*, *Carpinus orientalis*, *Ostrya carpanifolia* i dr.

U raspravi autor u glavnim ortama navodi najznačajnije zajednice, koje dolaze u zimzelenom i listopadnom području. Jedna od takovih šikara drače (*Paliuretum adriaticum*) sa dvije subasocijacije: *carpinetosum* u submediteranskom području i *osyretosum* u eumediteranskom graničnom području listopadnih šumama. *Kamenjare Festuco—Koelerietum splendens* (submediteranska sveza *Chrysopogon—Satureion* reda *Scorzenero—Chrysopogonetalia*) je pretežno rasprostranjena u listopadnoj šumi bjelograbiča, ali i u eumediteranskom području šume crnike naročito u sjevernom dijelu. U oba područja zahvata i *kamenjare Stipos—Salvietum officinalis* (iz reda *Scorzenero—Chrysopogonetalia*) dolazi pretežno u submediteranskom dijelu primorja, ali i u montanom pojasu eumediteranskog dijela našeg primorskog pojasa. U submediteranskom i mediteranskom području dolaze u oba područja neke zajednice sveze *Scorzenerion villosae: Denthonio—Scorzeneretum villosae* i *Ononidi—Brometum condensati*. Vegetacijski razred *Brachypodio—Chrysopogonetea* s redom *Scorzenero—Chrysopogonetalia* dolazi u oba pojasa, a s redom *Cymbopogono—Brachypodietalia* samo u eumediteranski pojas. U oba pojasa dolazi korovska sveza *Diplotaxidion* u istočnojadranskom primorju i Sveza *Centauro—Campanulion*.

U fitogeografskom pogledu autor na bazi iznešenog našu jadransku mediteransku provinciju dijeli u zone: 1. Istočno jadranska eumediteransko-zimzelena zona (sveza šume *Quercion ilicis*); 2. Istočno jadranska submediteranska zona listopadnih šuma (šuma *Carpinetum orientalis croaticum*) i 3. Istočno jadranska mediteranska-brdska (montana) zona (šume *Seslerio—Ostryetum carpanifoliae*).

Zimzelena eumediteranska zona šume crvine ili crnike (*Quercion ilicis*) je uslovljen mediteranskom klimom — topla sušna ljeta i ekvinočijalne kiše. Osnovna je ovdje klimatogena šumska asocijacija *Orno—Quercetum* sa karakterističnim vrstama: *Quercus ilex*, *Lonicera implexa*, *Viburnum opulus*, *Cyclamen repandum*, *Asplenium adiantum nigrum* asp. *onopteris*, *Rosa sempervirens*, *Rhamnus alaternus*, *Carex distachya*, *Oryzopsis virescens*, *Arbutus andrachne*. Šuma je zastupana s dvije subasocijacije: *typicum* i *myrcetosum*. U fizionomsko-ekonomskom tipu je subasocijacija *typicum* koja se dijeli u pravu šumu crnike i makija, a subasocijacija *myrcetosum* makiju i šumu alpskog bora. Subas. *typicum* ima sedam facijesa: *Quercus ilex*, *Ostrya carpanifolia*, *Laurus nobilis*, *Quercus ilex*, *Pistacia lentiscus*, *Arbutus unedo* i *Fraxinus ornus*, a subas. *myrcetosum* također u sedam facijesa: *Quercus coccifera*, *Q. ilex*, *Erica arborea*, *Pistacia lentiscus*, *Ruscus aculeatus*, *Myrtus communis* i *Pinus halepensis*.

Ovu zonu autor dijeli na tri područja: sjeverno, srednje i južno. U regionalno klimatskom pogledu sjeverno područje je humidnije od ostalih. Ovo područje obuhvaća zimzelenu pojas Istre, kvarnersku skupinu otoka Cresa, Rab, Pag, Sjeverni Lošinj, te primorje do najsjevernijeg rta Dalmacije (kopno). Ovdje su ostaci klimagene šume *Orneto—Quercetum ilicis*, nasadi *Pinus halepensis* i vrlo rašireni kserotermni garigi *Cisto—Ericetum arboreae typicum* (dekalcificirano tlo). Osim toga dolaze listopadne sveze *Chrysopogono—Satureion* i *Scorzenerion villosae* i eumediteranske: *Agrostetum maritimae* iz sveze *Cymbopogono—Brachypodion* i *Chrysoponi—Airetum capillariss* i *Haynaldio—Phleetum* iz sveze *Vulpio—Lotion*.

Srednje područje zimzelene zone je vrlo rasprostranjeno u površinskom smislu, a dijeli se u tri rajona: centralni, sjeverni prelazni i južni prelazni. Centralni rajon je od ova tri najsušiji. U njemu su rašireni garigi *Erico—Rosmarinetum*, *cistetosum monspeliensis normale* i *kamenjare Brachypodio—Trifolietum stellati*. Ovaj rajon obuhvaća srednjo-dalmatinske otoke (Hvar, Vis, Brač, Šolta i Drvenik.) Sjeverni prelazni rajon obuhvaća otočne skupine zadarskih i šibenskih otoka i odgovaraju-

ći dio litorala (kopno). Ovdje je najznačajnija vegetacija *Gariga Cisto—Ericetum arboreae cistetosum monspeliensis*. Južni prelazni rajon obuhvaća sjevernije južno-dalmatinske otoke s Pelješcem. Ovdje su značajne zajednice: *Cisto—Ericetum arboreae cistetosum monspeliensis* (*Garig*), *Erico—Rosmarinetum cistetosum monspeliensis panperatum* (*Garig*) i *Gastridio—Brachypodietum ramosi* (kamenjare), te jako degnadirane kamenjare: *Brachypodio—Trifolietum stellati* i *Brachypodio—Cymbopogonetum hirti*. Južno zimzeleno područje obuhvaća dio Pelješca (juugoistočni dio), Mišet, te dalje na jug do Albanije. Ovdje je u zimzelenoj šumi crnike i makije dosta listopadnih elemenata. Klima je izvanredno humidna. Vrlo je raširen specifični *Garig Erico—Calycotometum infestae* i kamenjara pašnjak *Gastridio—Brachypodietum ramosi*.

Istočno Jadransko-submediteranske šume bjelogra bića (*Carpinetum orientalis croaticum*). Praktično to je primorsko zagorje. Navedena klimatogena šuma već prema geografskoj rasprostranjenosti i ostalim faktorima je zastupana s tri subsocijacije: *typicum* sa sjevernom i južnom varijantom (*Petteria ramentacea*), lauretosum (opatijsko primorje s kiselim ispranim tlama u području humidne klime), *carpinetosum betulii* (dublje i svježija tla). Brojni su facijesi osobito u subsocijaciji *typicum*: *Quercus pubescens*, *Q. coccinris*, *Cotinus coggyria* (dublja tla, fliš, škriljevci), *Petteria ramentacea*) u južnoj varijanti i *Quercus macedonica* (južni dio areala). I u subas. lauretosum je nekoliko facijesa, na pr. s *Cotinus coggyria* i *Laurus nobilis*.

U submediteransku vegetaciju idu i degradacijski stadiji šume *Carpinetum orientalis croaticum* kao na pr. *Paliuretum adriaticum carpinetosum orientalis* s nizom facijesa, suhi travnjaci i kamenjare iz sveza: *Chrysopogoni—Satureion* i *Scorzonerion villosae*. Na naplavljenim površinama dolaze livade reda *Trifolio—Hordeetalia* i poplavne šume sveze *Populion albae*.

Istočnojadranska mediteransko-montana zona sa klimazonalnom šumom *Seslerio—Ostryetum carpinifoliae*. U prvoj etapi degnadacije (potiskivanje) navedene šume na-

staju u sjevernom i srednjem našem primorju razne listopadne šikare u južnom primorju vršine *Genisto—Ericetum verticillatae*, te ekstremno degradirani pošnjaci kamenjare iz sveze *Satureion subspicatae*, *Chrysopogon—Satureion* i *Scorzonerion villosae*. U južnom i srednjem primorju na više manje degradiranim površinama dolaze sastojine crnog bora (*Pinetum nigrae*) u montanom pojasu.

J. Kovačević

HORVATić S.: Vegetacijska karta otoka Paga s općim pregledom vegetacijskih jedinica Hrvatskog Primorja Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti — Prirodoslovna istraživanja 33, Zagreb, 1963 (str. 163).

Vegetacijska i floristička ispitivanja otoka Paga imaju svoju historiju. Ovdje su započeta jedna od prvih kartografsko-vegetacijskih ispitivanja u našoj zemlji. Veći dio ispitivanja iznešen u ovom radu je obavljen u toku 1950. i 1951. god. potporom šumskih resora i ustanova. Ispitivanja su vršena u vezi potreba za rješavanje problematike krša, koji je ovdje u svojoj specifičnosti, težini i složenosti. U našem prikazu iznijeti ćemo najvažnije, što se odnosi na probleme šumarstva, a to je prikaz šumarskih vegetacijskih jedinica.

Ukupno je detaljno iznešeno raznih vegetacijskih jedinica od 28 razreda. Na šumarske razrede otpada tri. Ostali nazredi sa svojim vegetacijskim jedinicama odnose se na vegetaciju stijena, kamenjara, polj. površina itd. Šumarske vegetacijske jedinice pripadaju slijedećim razredima: 1. *Quercetea robori* — *petraeae*, 2. *Quercetea* — *Fagetea* i 3. *Quercetea ilicis*.

I. Raz.: QUERCETEA ROBORI — PETRAEAE. U stvari iz ovoga razreda nema ni jedne vegetacijske šumarske jedinice na otoku Pagu. U Istri dolaze kstenici, koji pripadaju ovom razredu.

II. QUERCETEA — FAGETEA. U najširem smislu u našem Primorju dolaze iz ovoga razreda slijedeći redovi: *Quercetalia pubescentis* (submediteranski pojas), *Fagetalia silvaticae* (montani pojas) i *Populetalia albae* (poplavna staništa).

Šume *Quercetalia pubescentis* su klimazonalne i termofilne šume listopadne šume Južne i Srednje Evrope na bazičnim i neutralnim tlima. U primorskom našem pojasu dolaze u submediteranskom i mediteransko-montenom području sa karakterističnim drvećem: *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Cornus mas*, *Amelanchier ovalis*, *Tilia platyphyllos*, *Cotinus coggygia*, *Sorbus torminalis*, *S. aria*, *Rhamnus cathartica*, *Viburnum lantana*. Ovaj red je zastupan s jednom svezom: *Ostrya* — *Carpinion orientalis* sa karakterističnim vrstama: *Fraxinus ornus*, *Acer monspessulanum*, *Celtis australis*, *Coronilla emeroides*, *Colutea arborescens*, *Quercus macedonica*.

Unutar ovoga reda na ispitivanom području razlikuju se dvije šumske asocijacije: *Carpinetum orientalis croaticum* i *Seslerio—Ostryetum*. Šuma *Carpinetum orientalis croaticum* je vrlo raširena submediteranska listopadna klimazonalna biljna zajednica, koja u Primorju se direktno nadovezuje na zimzelenu mediteransku vegetaciju te se u sjevernom dijelu primorja vertikalno širi do 400 m, a u južnom dijelu i do 900 m. Rijetko je gdje sačuvana kao visoka šuma, nego većinom kao niska šuma odnosno kao šikara. Njen viši sloj drveća izgrađuje *Quercus pubescens* i *Quercus cerris*, a niži sloj se sastoji od bjelograba (*Carpinus orientalis*), ornog jasena (*Fraxinus ornus*) i žestilja (*Acer monspessulanum*). U južnom arealu ove šume dolazi *Petteria ramentacea*. Šume hrasta medunca i bjeograba (*Carpinetum orientalis croaticum*) je zastupana s tri šumske subasocijacije: *typicum*, *lauretosum* i *carpinetosum betuli*. Kod subas. *typicum* se razlikuju dvije varijante: južna i sjeverna s *Petteria ramentacea*. U ovoj subasoc. i vertikalno se razlikuje dvije varijante: varijanta nižeg toplijeg pojasa s *Pistacia terebinthus* i varijanta višeg, hladnijeg pojasa bez ove vrste. Druga subasoc. *lauretosum* je rasprostranjena na toplim i vlažnim staništima u istarsko-kvarnerskom području, gdje uz lower dolaze još neki zimzeleni florni elementi *Quercus ilex*, *Smilax aspera* i dr. Subas. *carpinetosum betuli* je vezana za dublja i svježija tla pomikava. U subasoc. *typicum* se razlikuje cijeli niz facijesa u vidu šuma, niskih šuma i šikara, a to su: *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Carpinus orien-*

talis, *Cotinus coggyria* (dublja tla iznad tla i škrljjevca), *Petteria ramentacea* (jug areala), *Quercus macedonica*. Kod subas. *lauretosum* uz tipični facijes-*typicum* dolazi još i *Cotinus coggyria* i *Castanea sativa*. Degradacijom *Carpinetum orientalis typicum* nastaju niske i više, manje otvorene šikare zajednice *Paliuretum adriaticum carpinetosum orientalis* s facijesima: *Paliurus australis*, *Pistacia terebinthus*, *Juniperus oxycedrus*, *Fraxinus pubescens*, *Petteria ramentacea* i *Punica granatum*. Dalji stadiji degradacija su kamešnjare.

Šumska asocijacija *Seslerio—Ostryetum* je raširena u višem mediteranskom, odnosno submediteranskom pojasu iznad šume hrasta medunca bjeograbića. I ovo je klimazonalna vegetacija. Na području rasprostranjenja šume *Seslerio—Ostryetum* se razlikuju sljedeće subasocijacije: 1. *quercetosum pubescentis* — topla staništa sa obiljem *Quercus pubescens*. Nadovezuje se vertikalno na *Carpinetum orientalis croaticum*, 2. *carpinetosum orientalis*. I ova subasoc. se nadovezuje na šumu hrasta medunca i bjelograba. Karakteriziraju ju *Carpinus orientalis*, 3. *quercetosum petraeae* — hladna i vlažnija staništa (*Quercus petraea*); 4. *sorbetosum* — najviša staništa i graniče već s šumom bukve (*Sorbus aria*) i 5. *carpinetosum betuliponikve* s vlažnim tlima (*Carpinus betulis*).

Drugi red *Fagetalia* nazred *Querco-Fagetea* je predstavnik mezofilnih šuma a zastupljen je s jednom šumskom svezom *Fagion illyricum*, odnosno je nad asocijacijom *Fagetum illyricum australe*, koja se nadovezuje na šumu *Seslerio—Ostryetum*.

Kod reda *Populetalia—albae* šumska vegetacija je uvjetovana poplavama rijeka i potoka. Tla su duboka, bazična, aluvijalna sa visokim nivoom podzemne vode. Karakteristične su vrste reda: *Alnus glutinosa*, *Fraxinus oxycarpa*, *Humulus lupulus*, *Stachys silvatica* i *Carex remota*. Unutar ovoga reda razlikuju se u našem maritimnom litoralu dvije sveze: *Alno-Quercion roboris* i *Populion albae*. Prva sveza je raširena u istarsko-kvarnerskom i mediteransko-montanom području s karakterističnim vrstama: *Fraxinus oxycarpa*, *Humulus lupulus*, *Stachys silvatica*, *Carex brizoides*, *C. remota*, *Rumex sanguineus*, *Carex silvatica*, *Euphorbia*

stricta. Druga sveza *Populus albae* je raširena na pr. na prostranim poplavnim područjima delte Neretve (Neretvanska blatija) s karakterističnim vrstama *Populus nigra*, *Salix alba*, *Rubus caesius*, *Saponaria officinalis*, *Salix* sp. Ona je zastupljena s jednom asocijacijom Vitici - Tamaricetum africanee s karakterističnim vrstama: »*Tamarix africana*, *T. gallica*, *Vitex castus agnus*, *Periploca graeca*, *Aristolochia clematitis*. Poplavna staništa su ponešto i holofilna s propusnim likim do pjeskovitim tlima. Dolaze dvije subasocijacije: *typicum* i *holoschoenotum*. Prva subasocijacija je dobro razvijen sloj drveća sa *Salix alba* i *Populus nigra*, a druga je šikara gotovo bez drveća s diferencijalnim vrstama *Holoschoenus vulgaris* i *Cirsium lanceolatum*. Šuma nema cjelovitog areala, nego je ovdje, ondje raširena.

Treći šumski razred *Quercetea ilicis* je isključivo vezan za eumediteranski pojas. Ovo su tipične rijetke šumske sastojke, većinom u vidu šikara (makija i grmolikih ganiča), a koje uglavnom izgrađuju vazda zelene vrste drveća i grmlja sa karakterističnim vrstama: *Phyllirea latifolia*, *Arbutus unedo*, *Robinia peregrina*, *Asparagus acutifolia*, *Ruscus aculeatus*, *Erica arborea*, *Pistacia lentiscus*, *Myrtus communis*, *Quercus ilex*, *Smilax aspera*, *Juniperus oxycedrus*, *Pistacia terebinthus*. Razred je zastupan sa dva reda: *Quercetalia ilicis* i *Cisto-Ericetalia*.

Prvi red *Quercetalia ilicis* obuhvaća eumediteranske šume i od njih degradacijom nastale makije. Tlo je terra rossa, odnosno njeni derivati, te smeđe karbonatno, primorsko smeđe skelno tlo. Kod nas u ovom redu dolazi samo jedna sveza: *Quercion ilicis* s dvije šumske asocijacije: *Orno - Quercetum ilicis* i *Orno - Cocciferum*. Sveza *Quercion ilicis* je raširena u cijelom eumediteranskom pojasu s karakterističnim vrstama: *Smilax aspera*, *Lonicera etrusca*, *Clematis flammula* i *Olea europaea* ssp. *oleaster*. Šuma *Orno-Quercetum ilicis* daje cjelom našem mediteranskom litoralu obilježje. U karakteristične vrste sveze značajnije su još: *Pinus halepensis*, *Juniperus Oxycedrus*, *Pistacia terebinthus* i *Paliurus australis*. Ova šumska asocijacija ima dvije subasocijacije: 1. *typicum* — izgrađuju ju zimzeleno grmlje i drveće. Kao šuma održala se je

na par lokaliteta (Brioni, Rač, Mljet). U njoj se razlikuju varijante, odnosno facijesi: *Laurus nobilis* (Istra, dubrovački otoci), *Arbutus unedo* (u cijelom području), *Quercus lanuginosa*, *Pinus dalmatica* (montani pojas na Braču), *Carpinus orientalis* (Južna Istra) i *Ostrya carpinifolia* (viši pojas na Visu) i 2. *myrtetosum* — je uvjelovano antropogeno (antropogeni faktori uzrok degradacije šume). Edifikatori su *Quercus ilex* i *Myrtus somminus*. Diferencijalne su vrste naprama redu *Cisto-Ericetalia*: *Juniperus communis*, *Cistus villosus*. Razlikuju se nekoliko facijesa: *Myrtus communis*, *Quercus ilex*, *Arbutus unedo*. U južnom dijelu areala (Dubrovnik) je razvijen facijes s *Pinus halepensis*; posebna je varijanta ove šume komorovcem (*Quercus coccifera*). Druga asocijacija *Orno-cocciferetum* je za sada ustanovljena u široj okolici Orebića i Ulcinja s karakterističnim vrstama *Smilax aspera*, *Lonicera implexa*, *Rosa sempervirens* i *Clematis flammula*.

Drugi red *Cisto-Ericetalia* razreda *Quercetea ilicis* predstavlja helofilnu zajednicu većinom zimzelenih grmova, i po'ugrmića kao više, manje trajne degradacijske stadije. Ovaj red ima jednu svezu *Cisto-Ericion* sa šest asocijacija. Karakteristične vrste sveze i reda su: *Erica verticillata*, *Juniperus phoenicea*, *J. oxycedrus*, *Cistus villosus* ssp. *villosus*, *Spartium junceum*, *Fumana ericoides*, *F. thymifolia*, *Pinus halepensis*, *Agyrolobium linaeanum* *Cladonia* sp., *Oxyris alba*, *Thymus striatus* var. *acicularis*, *Cerastion silique*, *Doronicum hirsutum* var. *italicum*, *Hieracium stiposum* *Ononis pusilla*, *Colchicum hungaricum*, *Avenastrum convulatum*. Asocijacije sveze su: *Eryco-Calycotometum infestae* *Eribo-Rosmarinetum*, *Erico-Cistetum*, *Cisto-Ericetum arboreae*, *Genisto-Ericetum verticillatae* i *Paliuretum adriaticum*. Prva asocijacija *Erico-Calycotometum infestae* je ograničena na južni dio našeg eumediteranskog Krša. Karakteristične su vrste: *Calycotome infesta*, *Coronilla valentina*, *Hyalinella dalmatica*, *Crocus dalmatica*. Značajniji su facijesi ove asocijacije: *Rosmarinus officinalis* (top'a i sunčana staništa uz more), *Juniperus phoenicea*, *Quercus coccifera* (Konavle), *Pistacia terebinthus*, *Phlomis fruticosa* i *Pinus hale-*

pensis. Druga asocijacija *Erico*—*Rosmarinetum* ima dvije subasocijacije *cistetosum* i *pinetosum dalmaticae*. Karakteristične vrste ove asocijacije su: *Rosmarinus officinalis*, *Cistus monspeliensis*, *Erica multiflora*, *Coridothymus*, *Sedum acre* var. *nicaeense* i *Fumana arabica*. Subas. *cistetosum normale* dolazi u nižem pojasu areala i ima oca tri facijesa: *typicum*, *Rosmarinus officinalis* i *Cistus monspeliensis*. Prelaz prema asocijaciji *Cisto*—*Ericetum* je varijanta *pauperatum*. Druga subasocijacija *pinetosum dalmaticae* se ističe endemskim dalmatinskim četinarom *Pinus dalmatica* i sa diferencijalnim vrstama. *Genista silvestris* ssp. *dalmatica* i *Hippoprepis cymosa*. Treća asocijacija *Erico*—*Cistetum creticum* je proširena u srednjem i južnom dijelu našeg eumediteranskog krša, a u uslovima oporije i humidnije klime. Karakteristične su još vrste: *Cistus villosus* ssp. *creticus* var. *oocicus*, *Linaría mirosepala*, *Chaerophyllum coloratum*, *Helianthemum ovatum* var. *litorale*. Naročito je značajan facije s *Pinus halepensis*. U sjevernom dijelu i južnom našeg eumediteranskog pojasa Krša u jače humidnim uslovima je raširena degradirana četvrta asocijacija *Cisto*—*Ericetum arboreae*. Tla su duboka i isprena. Karakteristične su vrste ove asocijacije: *Erica arborea*, *Cistus salvifolius* i *Agrostis byzantina*. Razlikuju se tri subasocijacije i jedna varijanta: 1. sub. es.: *typicum* (sjeverno područje) sa eumediteranskim vrstama *C. villosus* i *C. monspeliensis*, te regionalno karakterističnim vrstama: *Pteridium aquilinum* f. *lanuginosum*, *Q. pubescens*, *Carpinus orientalis*, *Pistacia terebinthus* i dr.; 2. *cistetosum monspeliensis* (najsjevernije i najjužnije područje eumediteranskog Krša), a karakteriziraju *Cistus villosus* ssp. *villosus*, *Brachypodium ramosum*, *Erica verticillata*, *Cistus monspeliensis* je edifikator subasocijacije; 3. *rosmarinetosum* (Lošinj) — edifikator ružmarin s diferencijalnim vrstama: *Schoenus nigricans* i *Inula hirta* i 4. varijanta *Cistus villosus* ssp. *creticus* (Kerčula) ju karakterizira *C. villosus* ssp. *villosus*. Peta asocijacija *Genisto*—*Ericetum verticillatae* je općenito raširena u eumediteranskom našem litoralu sa karakterističnim vrstama: *Genista sericea* var. *rigida*, *Asperula scutellaris* ssp. *scutellaris*, *Ge-*

nista silvestris ssp. *micheli*, *Veronica orbiculata*, *Salvia brachyodon*, *Genista villarsii*, *Linum elegans*. U ovoj asocijaciji se razlikuju dvije subas.: 1. *typicum* kao niska šikara, garig, a raširena je u višem pojasu južnog Jadrana. Diferencijalne su vrste *Fumana ericoides*, *Agropyrium linnaeanum* i *Juniperus phoenicea* i 2. *pinetosum dalmaticae* (Pelješac). Sloj drveća izgrađuje *Pinus dalmaticus*. Diferencijalne su vrste: *Fraxinus ornus*, *Carex humilis*, *Hedera helix*, *Teucrium chamaedrys*, *Ostrya carpinifolia*, *Genista silvestris* ssp. *dalmatica*, *Acer monspessulanum*, *Prunus halep.* Šesta asocijacija svezna *Cisto*—*Ericetum* je *Pallurientum adriaticum* u prilično i ako ne u cjelovitom arealu, raširena na granici zimzelene vegetacije (*Orno*—*Quercetum ilicis*) i listopadne (*Carpinus orientalis*). Karakteristične su vrste: *Pallurus australis*, *Rhamnus intermedia*, *Pistacia terebinthus* i *Punica granatum*. Zastupana je s dvije subasocijacije, koje su degradirani facijesi zimje'ene šume (*Orno*—*Quercetum ilicis*) u vidu subasocijacije *oxyretosum* i listopadne šume (*Quercetum carpinetum orientalis*) u vidu subasocijacije *carpinetosum orientalis*. Karakteristične vrste subas. *oxyretosum* su *Oxyris alba*, *Spartium junceum*, *Cistus monspeliensis*. U ovoj subasocijaciji su brojni facijesi: *Palirus australis* (vrlo raširen), *Juniperus oxycedrus*, *Phillyrea latifolia*, *Cistus monspeliensis* (*Zadar*). I u subasocijaciji šikare *carpinetosum orientalis* se razlikuju brojni facijesi: *Pallurus australis* (vrlo raširen), *Juniperus oxycedrus* (raširen), *Punica granatum* (južno područje areala), *Pistacia terebinthus* (vrlo česta), *Fetteria ramentacea* (južno primorje), *Phlomis fruticosa* (južno primorje).

J. Kovačević

LUTOVAC M., Rožaje i Štavlca, antropogeografska ispitivanja. Naselja i porek'o stanovništva, knj. 37, str. 321—419, Beograd 1960.

Autor je dobro poznat po sličnim antropogeografskim radovima o pojedinim oblastima jugozapadnog dela SR Srbije. Sada je objavio rezultate ispitivanja vršena u izvoristu Ibra, tj. u manjim predelima poznatim pod imenima Rožaje (glavno naselje Rožaje) i Štavica (glavno naselje Tutin),

Rad ima dva dela: opšti (str. 323—355) i posebni (str. 356—400). U prvom delu najpre su prikazane predeone odlike Rožaja i Štaviće. Zatim su izložene glavne crte fizičko-geografskih odlika. Težište rada nalazi se u s'edećim odeljcima: privredni život, prošlost oblasti, stanovništvo, društveno uređenje i etničke osobine.

U Rožaju i Štavić; sada ima 2.071 dom, čiji se stanovnici razlikuju po poreklu i veri. Na Srbe muslimane dolazi 1586, a na pravoslavne Srbe 485 domova. Detaljnim proučavanjem na terenu pisac je ustanovio da su gotovo svi preci današnjeg stanovništva doselili iz Crnogorskih Brda i severne Malesije. Skoro svi ovi doseljenici grupisali su se u četiri plemenske grupe: Kući, K'imenti, Hoti i Šalje.

U posebnom delu rada nalaze se opisi sadašnjih naselja u Rožaju (31) i Štavić (25). Naročita pažnja je posvećena prikazivanju postanka, nazvitka naselja i poreklu stanovništva.

J. F. Trifunski

PAVIČIĆ, STJ., *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 41, Zagreb, 1962, str. 5—330.

Nakon rasprave »Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji« (vidi »Geografski glasnik«, br. 16—17), u ovom radu pisac raspravlja o seobama i povijesnom razvitku naselja u Lici. Pavičić nastoji utvrditi, koje je stanovništvo prebivalo u Lici prije dolaska Turaka, koje za njihova vladanja, a koje se na ovo područje doselilo u velikim seobama u 17. stoljeću. Napokon pisac, nastoji ustanoviti putove i sudbine migracije stanovništva nakon poraza Turaka 1.689. godine, te nastoji pokazati gdje sve ima ličkih starosjedioca.

Pavičić je podijelio svoju raspravu tematski u tri dijela: predtursko, tursko i poslijetursko razdoblje. Razdoblja je dijelio u poglavlja, kako bi rad učinio preglednijim.

U uvodu Pavičić govori o različitim pisanim izvorima i vrelima kojima se poslužio kod pisanja ove rasprave. Zacijelo to bi trebao biti predgovor, u kojem je, uz ostalo, trebalo reći što ga je potaklo na pisanje ove rasprave i na kakve je teškoće nailazio kod pisanja ovog djela. Prvo poglavlje »Današnje područje Like i slika njena tla«

je zapravo uvod u samu raspravu, a ne sastavni dio rasprave. Ovo poglavlje sadrži vrlo kratak i šturi geografski opis Like, bez ikakvih stvarnih geografskih podataka o prirodnim osobinama Like, a da o objašnjenju uzročnosti između pojedinih geografskih činilaca na tlu Like i ne govorimo. To je donekle i razumljivo, jer Pavičić nije geograf, iako bi u jednoj takvoj raspravi bilo poželjno da se objasni geografski prostor Like.

U prvom dijelu »Vrijeme do turskog gospodstva« (str. 15—98), autor opisuje položaj i stanje ličkih naselja u kasnom srednjem vijeku. Pavičić podrobno raspravlja o župi Like, a sastavu njenog stanovništva i naseljima, kao i o ostalim upravnim jedinicama—župama na zemljištu između Une i mora: Hotući, Odorju, Buškoj župi, Gatskoj i Brinju, Krbavskoj župi, Srbu, Lapačkoj župi i Nebljus'ma. Za svaku od njih utvrđuje smještaj i granice, njihovo sjedište, govori o pojedinim većim selima i mjestima, raspravlja o sudskoj i upravnoj vlasti, te o stanovništvu i njegovu odnosu prema brojnim feudalnim gospodarima: Frankopanima, Mogorovićima, Gušićima, Kurjakovićima i dr.

U drugom dijelu pod naslovom »Vrijeme za turskog gospodstva« (str. 99—170), Pavičić opisuje turska osvajanja pojedinih predjela Like u vremenu od 1503. do 1526. godine, te uvođenje turske uprave na ovo područje. Pisac naglašava, da je zbog turskog četovanja, pljačkaških pohoda i osvajanja, ličko se stanovništvo sklanjalo u sigurnije krajeve, dok je u nešto većem broju ostalo sedentarno jedino u Gackom polju — u području Otočca, gdje se oslanjalo na tvrđave u Otočcu i Prozoru, te u Brinju i njegovoj okolini. Veliki dio ličkog stanovništva iselilo se 1522. i 1523. godine u Pokuplje, Posavinu, okolicu Zagreba i Varaždina — u Moravce, Hrašćinu, Zagorje, Kalnik i Bednju, a Podgorci ispod Velebita iselili su se u Senj i na otoke Krk Rab i Pag. Treba istaći da se jedan dio stanovništva iz Odorje, Hotuča i Srba sklanja na tursko područje — Pozrmanje, a isto tako stanovništvo iz Moravskog polja seli se u Italiju, iako i jedna i druga seoba nisu bile velike i od većeg značaja.

U poglavlju »Lika pod Turcima«, Pavičić opisuje kako su Turci postupno

i sistematski, a osobito od 1576 do 1586. godine doveli novo stanovništvo i to muslimane i martoloze-stočare, kako u ispražnjene utvrde dovode svoje vojne posade i podižu nova tvrđavna naselja i trgovišta, vrše posjedovnu razdiobu, te tako formiraju svoju vlast. Pisac nastoji pokazati koliko je u kojem kraju živjelo muslimanskog stanovništva, te njegovu sudbinu nakon pada turske vlasti u Lici, a što je rezultiralo njegovim iseljenjem u Bosnu i to u kraj oko Bihaća, Cazina, Krupe i Petrovca, a samo malim se dijelom pokrstilo.

U poglavlju »Gatska i Brinje između 1527—1687«, autor spominje kako je na tom području osnovana i uređena Vojna krajina s vojnicima zvanim »haramije«, kako su se ti vojnici zvali u vojničkim naseljima Otočcu i Prozoru (navodi njihova prezimena), kako su turski martolozi-stočari prebjegli na hrvatsku krajišku stranu i naselili djelomično ovo područje i kako su nakon nestanka turske vlasti djelomično iselili prema jugu sve do Kotara.

Osobito je zanimljivo poglavlje o seobama stanovništva u Prilisce i Rosopajnik, u Sinj i Bakarsko primorje, u Lič, Senjsko Bilo i u Podgorje. Godine 1580. i 1586. preselili su se starosjedioci iz područja od Šibenika do Klisa u krajeve oko Rijeke, Bakra i Senja, a 1605. godine preseljeni su Bunjevci iz kraja oko Zemunika i nastanjeni u području oko Liča i Fužina. U isto vrijeme jedan dio Bunjevaca odselio je čak u Podunavlje.

U daljnjem poglavlju pod naslovom »Zemljište raseljavanja u Gatsku, Brinje i u Liku«, pisac govori, kako su oslobođenjem Like od Turaka i njihovih martologa 1689. godine, Hrvati i Srbi iz obližnjih i daljih susjednih krajeva naselili ovo područje. Tako po odredbi krajiških vojnih vlasti Liku naseljuju stanovnici Otočca i Brinje, Podgorja i Senja s okolicom do Novoga, Ogulina, oko Broda i gornjeg Pckuplja.

U trećem dijelu »Vrijeme poslije 1689«, koje je i najopsežnije (str. 171—293), Pavičić obrađuje naselja i migracije i stanovništva u pojedinim krajevima Like od oslobođenja Turaka do danas. Za svaki kraj navode se podaci o starinaškom stanovništvu, zatim bilježe se pojedine seobe i doseljenici, nabrajaju se pojedina sela i u njima

rodovi s brojem kuća, a pri tom se u svom izlaganju Pavičić poziva jednako na različite popise stanovništva iz početka 18. stoljeća, kao i na najnoviji popis ličkog stanovništva.

Vrijedno je pažnje poglavlje »Razvijanje pojedinih naselja«, u kojem Pavičić govori o jačanju ili slabljenju, preseljavanju i nestajanju pojedinih rodova prouzrokovano raskomadanjem i usitnjavanjem posjeda te obradivih i pašnjačkih površina, što je dovelo do osiromašavanja, snažnog raseļjavanja i depopulacije stanovništva u Lici. Velo su zanimljiva Pavičićeva izlaganja o Bunjevcima, za koje tvrdi da su u prvoj polovici 17. stoljeća doselili iz dalmatinskog Zemunika i Pozrmanja na područje sjeverno od Zrmanje, a zatim u Ličko polje kod Fužina u Gorskotomaru, odakle su se kasnije spustili u primorje i Liku. Na str. 254—256, Pavičić iznosi nekoliko hipoteza o podrijetlu njihova imena, da bi se priklonio mišljenju da postanak toga imena treba povezati s malim kamenim poljskim kućicama zvanim »bunjama«, što je netačno i danas već odbačeno.

Završna poglavlja »Raseljavanja iz Like« i »Naselja Ličana Hrvata« posebno su zanimljiva, jer Pavičić iznosi uzroke seljenja ličkog stanovništva u novije doba, koja počinju teći već početkom 18., a naročito se intenzivno nastavljaju u 19. i 20. stoljeću. Pisac iznosi u koje su se sve krajeve Hrvatske, Slavonije i Srijema iselile pojedine ličke obitelji. Za svaku grupu migranata daje podatke abecednim redom kuda su se iselili i u kolikom broju i to prema popisu iz 1929. i 1930. godine.

Na kraju Pavičić prikazuje nekadašnje i današnje govore u Lici. Raspravu pridodane i dvije karte, od kojih jedna predložuje položaj starih srednjovjekovnih župa u jugozapadnoj Hrvatskoj i u dijelovima Bosne i Hercegovine, a druga prikazuje položaj današnjih naselja u Lici, s naznakom područja koja danas naseljavaju starosjedioci Hrvati i različiti doseljenici Hrvati i Srbi. Posljednje stranice zauzimaju dva kazala, i to jedno porodičnih i plemenskih imena i naselnih podataka, a drugo imena naselja, tvrđih gradova, trgovišta, voda i gora.

Obilje podataka koje nam je pružio Pavičić, daju nam zanimljivu, ali zamršenu povijesnu sliku razvitka naselja

i migracija koje su se odvijale na tlu Like u kasnom srednjem i novom vijeku. Šteta je da Pavičić jednako tako nije podrobnije obradio i kretanja ličnog stanovništva u najnovije vrijeme — između dva rata, a napose poslije drugog svjetskog rata, jer bi time rad dobio na zaokruženosti i cjelovitosti. Uza sve to, rasprava Stj. Pavičića predstavlja koristan doprinos proučavanju migracija, te postanka i razvitka naselja u Hrvatskoj.

B. P'če

PLAVŠIĆ-GOJKOVIĆ N.: Prilog istraživanjima kraških polja Dugog Otoka. Poljoprivredna znanstvena smotra. 19. 8. pp. 93—105. Zagreb, 1964. g.

U radu je autorica dala uglavnom fitogeografski pregled vlastitih ispitivanja kraških polja Dugog Otoka.

Ispitivanj otok spada u srednjo-dalmatinske otoke u tzv. eumediteranskom pojasu. Ljeta su topla i suha sa kišnim periodom u proljeće i jesen, a zime blage. Tla su crvenice.

Autohtona vegetacija se dijeli u dva područja:

a) Sjeverno područje s makijom (grmlje sveze Quercion ilicis Br.—Bl.) i
b) Južno područje sa suhim travnjacima i kamenjare (Brachypodio—Chryso — pogonetea H — ic).

Poljoprivredne površine zapremaju cao 2252 ha, koje su locirane pretežno u južnom dijelu (oranice, vinogradi, voćnjaci, vrtovi). Polja su povremeno plavljena, gdje voda stagnira od jeseni do proljeća.

Kraška polja Dugog Otoka su pogodna za intenzivne ratarske, a naročito vrtarske kulture, te ih s razvojem turizma čeka lijepa budućnost

J. Kovačević

RISTIĆ K., Kolonizacija i kolonistička naselja u ravni Kosova. Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XXXVIII Br. 2, str. 127—137, Beograd.

Problem kolonizacije vršene između dva svjetska rata i posle drugog svjetskog rata prilično je raspravljan posljednih godina. Na tome su radili antropogeografi i entnolozi Beograda, Novog

Sada, Skoplja i drugi. Naša nauka je pozvana da pruži objektivnan sud i o tome.

Kosovka Ristić sa uspehom upustila se u prikazivanje kolonizacije i kolonističkih naselja u ravni Kosova. Reč je o srpskim kolonistima naseljenim posle prvog svjetskog rata. Da bi prikaz bio što uspješniji ona je najpre dala kratak osvrt na položaj i saobraćajne veze Kosova; zatim govori o kosovskom stanovništvu pre dolaska kolonista. Težište rada postavljeno je na samim kolonistima: prikazane su kolonizacija i njene teškoće, poreklo kolonističkog stanovništva, razvoj kolonističkih naselja itd.

U nekoliko reči zadržaćemo se na poslednjem odeljku u radu Kosovke Ristić. Tu se govori o položaju kolonista u drugom svjetskom ratu i u periodu posle oslobođenja. U pomenutom radu, kako je istakla autorica, naseljenici na Kosovu imali su velike teškoće. Najviše su nasturali oni koji su bili kolonizovani po obodu kotline. Naseljenici su aktivno učestvovali i u NOP-u. Posle drugog svjetskog rata na Kosovu je nastupio nov period. Ne veliki broj naseljenika, koji je zaostao, želio je težnju da nepušta seoska naselja. Oni se mahom zapošljavaju kao radnici i službenici u gradovima. Jedan deo kolonista Srba posle pomenutog rata prešao je u Vojvodinu.

Ovaj naučni rad ima dve prednosti: daje podatke o kolonizaciji Kosova posle prvog svjetskog rata i pokazuje put kako bi se slični problemi mogli proučavati i u drugim našim oblastima: Makedoniji, Makedoniji itd. Rad će biti od koristi i naučnim radnicima koji nisu geografi.

J. F. Trifunski

ROGLIĆ I., Zagreb, die Grundlagen und das Wesen seines schnellen Wachstums. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, Heft I-II, str. 141—154. Wien 1963.

U ovom radu, koji se čita sa živim interesovanjem, obradeni su problemi položaja Zagreba, njegove raznovrsne funkcije i teritorijalni razvitak grada. To je sve učinjeno služeći se najboljom metodom promatranja pomenutih geo-

grafske pojave. Osnova ovog metoda je utvrđivanje funkcionalnog dejstva pojedinih faktora, koji uzajamnim uticajima određuju ceo proces.

Zbog toga rad, J. Roglića o Zagrebu zaslužuje pažnju i on se ne može mimoći u daljem proučavanju pomenutog grada. Tekst je napisan jasnim i preciznim jezikom istraživača. On je oslobođen svake suvišnosti i svaka reč je našla svoje mesto. Izlaganja su dokumentovana sa više skica i karata. Rad će biti od koristi i naučnim radnicima koji nisu geografi.

J. F. Trifunski

Šema stalnih rajona za demografska istraživanja, 131 strana, 39 tabela, 17 grafikona, 8 tabličanih priloga. Izdanje Instituta društvenih nauka — Centra za demografska istraživanja, Beograd 1963.

Ova je studija svojevrsan prilog općem problemu regionalizacije Jugoslavije. Iako shema stalnih rajona za demografska istraživanja predstavlja tehničko sredstvo i osnovu za demografske analize prvenstveno ustanovi, koja ju je inicirala, ona će vjerovatno biti i šire prihvaćena i primjenjivana. Stvarnu vrijednost sheme teško je ocijeniti, ali nije teško konstatirati da su: stalnost sheme, a s time u vezi i mogućnosti upoređivanja demografskih podataka na istoj teritorijalnoj osnovi njeni najvredniji elementi. Česte promjene administrativno-teritorijalnih jedinica umanjuju njihovu primjenu u navedene svrhe, stoga naglašavamo značenje ove sheme.

Sadržaj rada upoznat ćemo kroz letimičan pregled osnovnih poglavlja, koja nas dobrom metodološkom postavkom, postupno vode u problem, rješavaju ga i donose rezultate konkretne primjene na teritoriju Jugoslavije.

U prvom poglavlju (*«Potreba za stalnim rajonima»*) — obrazlažu se činjenice, koje iziskuju osnivanje stalne sheme za demografska istraživanja. To su npr.: regionalne razlike demografskih karakteristika, (često kao posljedice različitih historijskih uvjeta); regionalne demografske promjene što ih uvjetuju migracije, te nastaju promjene u dobnosti, spolnoj i profesionalnoj strukturi; promjene političko-teritorijalne podjele, koje su česte i nemoguće im je da-

ti obilježe stalnih demografskih rajona i dr.

U drugom poglavlju (*«Kriteriji za izradu šeme stalnih rajona»*) kao osnovni kriteriji ističu se: stalnost, veličina, jednakost, homogenost, geografska povezanost, uvažavanje granica socijalističkih republika. Međutim, treba naglasiti, da je nemoguće unutar svakog rajona u maksimalnoj mjeri udovoljiti svim kriterijima. Tolerirala su se stoga izvjesna odstupanja, koja nisu bitno utjecala na promjenu sheme.

U trećem poglavlju (*«Opis i osnovne karakteristike šeme»*) izložene su varijante primjene kriterija delimitacije. Varijanta, kojom je teritorij Jugoslavije podijeljen na 79 rajona I stupnja sa prosječno 250.000 stanovnika i 20 rajona II stupnja sa prosječno 1.000.000 stanovnika, prihvatila se kao najpodesnija. Smatralo se, naime, da ovolik broj jedinica I stupnja može dati dovoljno diferencirani pregled i mogućnosti detaljnih demografskih analiza, dok će jedinice II stupnja poslužiti za globalnije analize.

U red problema s kojima su se autori srelli, spada i određivanje naziva rajona. Nije nađen jedinstven kriterij. Tako su neki rajoni dobili naziv historijsko-geografski: Slavonija, Šumadija, Kosovo; tradicionalno: historijski: Krapina, Lika; prema imenima rijeka: Gorња Posavina, Neretva, Povardarje ili nazivima planina: Grmeč, Kozara. Osim nazivima, rajoni su i geografski obilježeni: planinski, primorski, ravničarski i mješoviti, prema prevladavajućem geografskom elementu (nadmorska visina, blizina mora i dr.). Razabire se, da je prirodna osnova razmatrana samo kao sporedna komponenta, a autori opravdano ističu, da bi geografski kriterij trebali biti preciznije definirani. Međutim, to i nije primarni zadatak ovog rada. U četvrtom poglavlju (*«Testiranje šeme stalnih rajona»*) iznose se rezultati testiranja, koje se vršilo na osnovu ispitivanja 10 demografskih indikatora npr: gustoća naseljenosti, indeks porasta stanovništva, procenat poljoprivrednog aktivnog stanovništva, prosječna veličina domaćinstava itd. Rezultati su dati u sažetom opisu rajona svih republika i autonomnih pokrajina.

U petom poglavlju: *«Stalni rajoni u odnosu na specijalne demografske regione»* date su metodološke napomene u vezi sa specijalnim demografskim rajonima, te njihov kratak opis uz tabe-

larne i grafičke dopune. Analiziralo se 10 specijalnih demografskih rajona, analogno razmatranim demografskim pokazateljima (gustoća naseljenosti itd). Osnivanje sheme stalnih rejona je prvi pokušaj svoje vrste u Jugoslaviji i kolikogod ona ima nedostataka, što autori uviđaju, ističu i nastoje ukloniti, ona je za demografska istraživanja u našoj zemlji neophodna. Opsežne analize različitih demografskih obilježja dokazale su opravdanost postojanja sheme, bar u sadašnjim prilikama. Stoga treba dati priznanje pokušaju, koji pruža nove i korisne mogućnosti demografskog istraživanja i međusobnih poređenja na stalnoj teritorijalnoj osnovi, bez obzira na administrativno-teritorijalne promjene u našoj zemlji.

P. Novosel

VASIĆ M.: Etnička kretanja u Bosanskoj krajini u 16. veku. Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, god. XIII (1962), Sarajevo, 1963, str. 233—250.

U ovom radu dr Milan Vasić obrađuje etnička kretanja na području zapadne Bosne i Bosanske krajine izazvana nadiranjem Turaka.

Pisac prati promjene u društvenoj i gospodarskoj strukturi naselja Bosanske krajine prouzrokovane turskim os-

vajanjima i migracijom stanovništva. Te bitne i velike promjene odražavaju se i od utjecaja su u sastavu stanovništva. Hrvatsko, naročito katoličko stanovništvo se neprekidno smanjuje, što naročito dolazi do izražaja u sjeverozapadnim i zapadnim krajevima, gdje ono gotovo potpuno nestaje.

Na opustjela selišta naseljuju se vlahi — stočari iz susjednih i udaljenijih krajeva na jugoistoku i istoku i taj proces doseljavanja traje kroz cijelo 16. stoljeće. Velike uloge u tom procesu naseljavanja imaju Turci, koji određuju pravac kretanja doseljenika—stočara u smjeru širenja državnih granica. Već polovicom 16. stoljeća u etničkom sastavu stanovništva Bosanske krajine prevladava srpsko stanovništvo. Prema autoru, pod nazivom vlah u to doba na tom području treba podrazumijevati Srbe.

Jednake promjene stanovništvo doživljava i u vjerskom pogledu. Starosjedilačko stanovništvo zahvaća proces islamizacije, a u vladajućem sloju činovnika i vojnika javlja se i strani muslimanski element, što sve čini etnički sliku Bosanske krajine donekle zamršenom.

Pitanje migracija stanovništva je vrlo složen problem, i ova rasprava iako povijesnog karaktera, može biti od interesa i za geografe.

B. Pleše

STRANE ZEMLJE

AUZHICH E. Die Wirtschaft des Israel. Geographische Rundschau, Nr. 3, str. 111 — 117, Braunschweig 1963.

Pisac prikazuje privredni razvoj mlade države Izrael. Na osnovu popisa od 1. I 1962. g. pomenuta država imala je 2.232.000 stanovnika, nastanjenih na teritoriji od 20.700 kv km. Od toga pustinja Negev zahvata veću polovinu (12.500 kv km). Najgušće su naseljeni predeli oko Tel Aviva (3.771), Haife (410) i središni Izrael (304). Arapsko stanovništvo u Izraelu broji 248.100 duša.

Od osnivanja države Izrael 1948. g., kako ističe pisac, mnogo se uradilo na

unapređenju poljoprivrede. Tome je osobito doprinelo veštačko navodnjavanje zemlje. Sada se navodnjava oko 123.146 ha obradive zemlje. Poljoprivredom se bave stanovnici seoskih naselja čiji broj iznosi 730. Od toga 230 naselja predstavljaju kubice. Posle zemljoradnje, veoma se ističe gajenje goveda i živine.

Rudno bogatstvo Izraela je dosta raznovrsno. U pustinji Negev koriste se fosfati, nafta i gips. Severno od Galileja dobivaju se ruda gvožđa i mermir. Zatim u Izraelu ima: granita, feldspata, mangana; Mrtvo more je odlično ležište mineralnih soli itd. — Neprekidno raste i industrijska proizvodnja Izraela: do 1964. g. ona će davati 27 odsto od ukupnog nacionalnog dohotka.

Izraelska mornarica, vazdušni saobraćaj i turizam takođe su važni privredni izvori. Glavni trgovački partneri Izraela su zapadno-evropske zemlje i SAD. Na ove zemlje otpadaju 84 odsto izraelskog izvoza.

J. F. Trifunovski

ORTOLANI MARIO: Lombardia e Lancashire. Saggio di geografia economica e antropica. Vol. I. Napoli, 1963, str. 187, karata, slika i skica 23, ilustracija izvan teksta 12.

Odmah u prvom poglavlju pisac nam iznosi historijat komparativne geografije i ističe da poredbeno geografija ne raspolaže s nekom svojom posebnom metodom istraživanja, a da joj je cilj da direktno uspoređuje dvije dovoljno privredno homogene regije, čija se bogatstva temelje na istim aktivnostima. U konkretnom slučaju u industriji. U drugom poglavlju autor govori o Lombardiji i naglašava da treba otvoreno priznati da je do sada industrijska geografija skoro posvema zanemarila Lombardiju, a to je jedina talijanska oblast koja predstavlja sve oblike susljednog postepenog zauzimanja prostora od strane industrije počevši od pojedinačnih tvornica u industrijskim gradovima do tipičnih velikih kombinata. U Lombardiji, kao i u Lancashireu, poljoprivreda se održala, ali u drugom planu. K tomu treba uzeti u obzir da se takozvana industrijska revolucija u Lombardiji afirmirala sa zakašnjenjem od jednog stoljeća tj. kasnije nego u Lancashire. Industrijska aktivnost počevši od napoleonskog vremena polako je počinjala lombardijsku poljoprivredu.

Nakon ispitivanja pojedinih lombardijskih industrijskih središta i pojedinih grana, u trećem poglavlju istu temu obrađuje o Lancashire na engleskom jeziku. P. R. Mounfield, da onda u zaključnom četvrtom poglavlju Ortolani sve to skupa proanalizira.

Prema predgovoru E. Migliorinija ova Ortolanijeva geografska rasprava omogućuje nam da se sa metodološkog gledišta znatno zainteresiramo, jer obrađuje jednu granu geografije, koja je bila do sada poprilično zanemarena i jer pokušava uz široko i direktno poznavanje spomenutih oblasti, da uspoređuje dvije prostorno udaljene regije,

te da nas upozna sa sličnostima i različitostima, koje baziraju na geografske uvjete.

A. Jutronic

SPANIO BENITO: Il ripopolamento di Tristan da Cunha e la fluttuazione recente del limite australe dell'ecumene.

L'Universo, (rivista dell'Istituto geografico militare), godište 43, br. 4, str. 763-796, Firenze, 1963.

Britanski južnoatlantski otok Tristan da Cunha najveći u ovom vulkanskom arhipelagu sa 95,6 km² nalazi se na udaljenosti od 1730 km od južnog afričkog rta. Najviši mu vrh ima 2060 m u sredini otoka, a obalni perimetar 41,4 km. Oko 34,5 km prema jugoistoku je nenastanjeni otočić Inaccessible, a 32,5 km jugoistočnije Nightingale sa više školjeva, od od kojih su najveći Middle i Stoltenhoff. Arhipelag se nalazi na nešto više od 37° južne geografske širine i na oko 12° 30' zapadne geografske dužine, a izdiže se iz centralnog podmorskog lanka između dubokih oceanskih bazena Brazilskog (-6005 m i Argentinskog (-5996 m) na zapadu, te Angolskog (-5640 m) i Agulhes (-5303 m)) na istoku.

Otok je otkrio portugalski pomorac Tristan da Cunha g. 1506. U počesku je služio pomorcima kao zaklonište od ne vremena, a zatim kao oslonac kito- lovcima i lovcima na tuljane. Holandskim i engleskim kompanijama se pripisuju prvi pokušaji naseljavanja, pa se spominje neka holandska kolonija g. 1656, a g. 1790. momčad američkog kitolovca »Industry«, koji su se zadržali 7 mjeseci i sagradili prva primitivna skloništa. Činji se ipak da je prvi stalni doseljenik Talijan Corri uz dva Amerikanca od g. 1810, koja su se g. 1812. utopila. Godine 1816. engleski ratni brod »Falmouth« iskrcava artiljeriju dovezenu iz Kaplanda, te zaposjedne otok. Sljedeće godine vojnici odlaze, ali se organizira civilna uprava i osniva selo kod Falmouth bay od tri bivša vojnika (jedan kaplar i dva zidera), koji su zatražili da ih ostave na otoku. Jedan o dnjih (Glass) doveo je zatim ženu i dva sina, pa je bilo ukupno 7 stanovnika. Uskoro su nadošla još 3 nova doseljenika, pa jedan Englez, Amerika-

nac i Ho'andani. Međutim se zidar Burnell sa dva sina vratio u Afriku g. 1821. Tada dolaze novi doseljenici, ali nekoliko njih napušta otok primamljeni od nekog kitolovca. Ostalo je ukupno 15 stanovnika. Zbog osamljenog života pojavila se želja za napuštanjem ovog otoka u dalekom oceanu i prisilnog celibata. Godine 1827. uspjelo je nagovoriti 5 obojenih žena sa otoka Sv. Jelena, pa je g. 1829. bilo već 27 stanovnika: 7 odraslih muškaraca, 6 žena i 14 djece. God. 1852. bilo je 85 stanovnika, a 1853. bilo je 96 stanovnika. Nakon smrti guvernera Glassa 1856. udovica odlazi u USA sa 24 djece i nećaka, pa je stanovništvo spalo na 71. Slijedeće godine, po nagovoru misionera, otok napuštaju 4 obitelji, koje su prešle u Južnu Afriku. God. 1863. gusarski brod isterca oko 40 zarobljenika. Četiri godine zatim (1867.) selo se nazove Princes of Edinburgh. Tad je bilo 60 stanovnika, a g. 1880. već 108. Pet godina potom (1885.) nastradalo je u brodolomu 15 uglavnom sposobnih muškaraca. Slijedeće godine je obavljen prvi popis: 23 muškarca, 44 žene i 30 djece, ali poslije 2 godine otok napuštaju dvije grupe mladih, pa je ostalo 72 stanovnika. Godine 1893. od 17 talijanskih brodolomaca dvojica su ostala na otoku, pa se oženili. Drugi popis od g. 1894. zabilježio je: 18 odraslih muškaraca, 24 žene i 20 djece. Na osnovu prirodnog priraštaja g. 1898. broj se povećava na 72, ali ubrzo pada na 63, jer 9 osoba emigrira. God. 1903. postoji 17 obitelji: 20 odraslih muškaraca, 23 žene i 32 djece, g. 1924. na otoku je 140 osoba, a g. 1934. već 168, te prema popisu od g. 1938. bilo je 186 stanovnika. Za vrijeme rata engleski admiralitet g. 1942. osniva radio-meteorološku stanicu. Osnivanjem »Tristan da Cunha Society« u Capetownu (ribarsko industrijsko poduzeće) veze sa Afrikom su postale intenzivnije, pa su na otoku podignute i dvije tvornice, te je g. 1953. bilo u jedinom selu 293, a g. 1961. već 264 sta. novnika. Pučanstvo se sastojalo od samih 7 obiteljskih prezimena: Glass, Swain, Green, Rogers, Hagan, Repetto i Lavarello. Stoga postoji među njima krvno srodstvo, što vodi degeneraciji.

U noći između 9. i 10. oktobra 1961. nakon mnogo stoljeća mirovanja, vulkanski krater nedaleko od naselja je proradio. Stanovništvo je bilo prisilje-

no da žurno napusti kuće pred nastupajućom lavom i da se prebaci na otok čić Nightingale u barake upotrebljavane za sezonskog lova na morske sisare. Odatle su bili prebačeni u Južnu Afriku i zatim u Englesku. Međutim nostalgija za rodnim krajem i neprilagodavanje Engleskoj XX stoljeća, teškoće aklimatizacije i uklapanja u aktivnosti novog ambijenta muškale su dobjeglice da zatraže povratak na Tristan da Cunha. Poslije dužeg oklijevanja vlasti su pristale. Prva šestorica su pozvali preostale obitelji da se vrate u poluporušeno selo Princes of Edinburgh. Na to je prva grupa napustila Englesku u februaru 1963. Ukupno se vratilo oko 60 osoba.

A. Jutronić

VOTRUBEC C.; Der gegenwärtige Stand und die Wietze Entwicklung der tschechoslovakischen Städte. Geographische Berichte, Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft der Deutschen Demokratischen Republik, Heft 1-1963., str. 32—50.

C. Votrubeča smatraju jednim od čeških postojanijih posleratnih geografa: svaki njegov rad znači stepeniću više u naučnom radu. To govori i o intenzitetu autorovog zrenja. Od njega uvek možemo očekivati dobru vest za češoslovačku geografiju.

U ovom radu, koji se čita sa živim interesovanjem, prikazani su današnje stanje češoslovačkih gradova (svoga 138) i njihov dalji razvitak. C. Votrubeč najpre naglašava pojavu da je savremena gustina gradskih naselja u Češoslovačkoj bila sazdata još u vremenu feudalne epohe. Zatim izdvaja nekoliko perioda u njihovom razvitku.

Najnovija perioda u gradovima Češoslovačke počinje od 1945. g. Onj sada imaju različite funkcije. Ipak po funkcijama svi gradovi mogu se podeliti u deset grupa: jedni su metropole većih državnih teritorija, drugi su centri manjih oblasti, trećj su centri industrije, četvrti su centri trgovine, peti su turistički centri itd.

Druge odlike češoslovačkih gradova su: da u socijalističkoj periodj naročito rastu funkcije manjih naselja; da se

mnogi gradovi šire iz svojih nekadašnjih starih centara; da su stoga planovi gradova veoma složeni; da skoro svaki grad ima i po neku svoju tipična odliku itd.

Zaključujući ovaj prikaz neophodno je istaći: da je pisac bogatim sadržajem koncentrisanom na malom broju strana dao značajan doprinos naučnom tretiranju gradskih naselja Čehoslovač-

ke. Stoga je i razumljivo što su u radu vršena sažimanja, pa su po neka pitanja morala biti samo uzgred pomenuta ili naznačena.

Zbog aktuelnosti problematike rad C. Votrubece treba da pobudi interesovanje i naših geografa koji se bave problemima gradskih naselja.

J. F. Trifunski